

пренесена у Београд, називао се санџак „земље српске, Подунављу, Посављу, Срему, Смедереву и Београду“.

III. Беглербеглук (вилајет) Будим.

Под будимског беглербега спадао је неко време санџакат Срем, а неко време под београдског санџак-бега. Седиште сремског санџака било је у Илоку (Sanschakh Ilotschky, Wylak, Vilack, Шлок). Осим Илока имала је и Митровица свог кадију.

Др. Алекса Ивић.

ГРАЂА ЗА ИСТОРИЈСКУ ГЕОГРАФИЈУ СРПСКЕ ЦРКВЕ

Српска православна црква имала је бурну прошлост, у многим погледу сличну са судбином српске државе. Оснивање независне цркве српске у вези је са јачањем српског државног живота. Црква и држава српска међусобно су се допуњавале и подупирале једна другу. Са долазком Турака на Балканско Полуострво наиђоше тешки дани и за државу и за цркву српску те се после једног столећа борбе и отпора угасила и државна и црквена независност. Српски народ потпао је у државном погледу под Турке, а у верском под охридску патријаршију.

Једном случају има се захвалити, што је српска црква васкрсла у сред најтежег ропства под Турцима. Средином 16. века дошао је за турског великог везира потурчени Србин, Мехмед-паша Соколовић, који је и као муслиман имао осећаја и топлине за своју родбину и за свој народ. Он испослужује код султана успоставу независне цркве српске, пећске патријаршије и постави свога брата Макарија за пећског патријарха. Обновљена пећска патријаршија је обухватала преко две стотине година скоро цео српски народ у једну државу и била је врло важна организација у одржавању и снажењу нацијоналне и верске свести његове.

Од најстаријих времена па све до 1690. године сачувано је било јединство црквене управе код Срба. И онда, кад је нестало српске самосталности, сви делови српске цркве потпали су под једну управну власт, под охридску архијепископију. Протеривање Турака из Угарске, Хрватске и Славоније крајем 17. века поделило је српску цркву на два независна дела, на српску цркву у Турској (пећску патријаршију) и на српску цркву у Угарској (карловачку архијепископију). Ово цепање још је повећано, када су образоване две државе српске, Србија и Црна Гора, које засноваше свака на свом земљишту независну цркву. Но светски рат ујединио је цео српски народ у једну државу те су и расцепкане српске црквене области прогласиле уједињење српске православне цркве.

Развитак српске цркве исто као и развитак српског државног живота није до сада приказан детаљним географским картама. Географско приказивање овог развитка неће бити ни могуће све дотле, док повесничари не пруже географима потребну грађу. Овај историјски преглед српских црквених области и азбучан попис српских манастира први је покушај, да се са географског становишта приберу и прикажу резултати досадањег проучавања српске црквене прошлости. Допуне у овом прегледу могли би дати Димитрије Руварац, др. Радослав Грујић, Димитрије Витковић, др. Владимир Ђоровић и др. Владимир Петковић, који се баве проучавањем прошлости српске цркве и српских манастира.

Српске црквене области (дијецезе, епархије) од најстаријих времена до данас.

I. Епископија за време св. Саве.

1. Морава, столица манастир Жича (св. Спас, Спасовдан) архијепископија. 2. Зета, столица манастир св. Михајила у Превлаци, у заливу которском. 3. Хум, столица манастир пресв. Богородице у Стону, на Пељешцу. 4. Дабар, столица манастир св. Николе (Бања), на доњем Лиму. 5. Моравица, столица манастир св. Архилија, сада Ариље. 6. Рашка, столица манастир св. апостола Петра и Павла, епископија и пре св. Саве, под охридском архијепископијом (предео Горњег Ибра, Јелшанице, Ситнице, оба Лаба и Дршковине). 7. Топлица, столица манастир св. Николе код Беле Цркве (данашње Куршумлије). 8. Будимље, столица манастир св. Ђурђа (Ђурђеви Ступови), код Берана. 9. Хвостно, столица манастир пресв. Богородице у Малој Студеници, недалеко од Пећи. 10. Призрен, столица манастир пресв. Богородице у Призрену. Епархија и пре св. Саве, под Охридом. Овамо су спадала и оба Полога (Горњи и Доњи).

Епископија Липљан, столица у манастиру Грачаница, основана је ускоро после смрти св. Саве. И овде је била епархија и пре св. Саве, под охридском архијепископијом.

Током 13. столећа пренесено је седиште архијепископије из Жиче у Пећ, у цркву св. Петра и Павла.

II. Епископије под краљем Милутином.

1. Бањска. 2. Зета. 3. Рашка. 4. Хум. 5. Хвостно. 6. Топлица. 7. Будимље. 8. Дабарска. 9. Моравица. 10. Скопска. 11. Дабарска (Босна). 12. Призрен. 13. Липљан. 14. Браничево. 15. Мачванско-београдска и 16. Звечанска или бањска.

Епископ босански код краља Драгутина.

Епископија мачванска или београдска, стара столица, још од IX. столећа.

Епископија браничевска постојала је још од X. века.

Епископија бањска или звечанска основана је и укинута од Стефана Милутина (светостефанском хрисовуљом).

III. Епархија за време цара Душана.

На Цвети 1346. године проглашена је на сабору у Скопљу српска архијепископија патријаршијом и раздвојена је на митрополије и обичне епископије. Проширењем државе српске услед Душановог освајања повећан је и број епархија, али потањи попис њихов није сачуван.

Скопље је проглашено митрополијом првопрестолном и под њу је потпала 1349. у то време основана епископија Лесново. У Леснову је била епархија и пре св. Саве (Морозвизд), под охридском архијепископијом.

IV. Епархије под деспотом Ђурђем и Лазаром.

Све епархије носе назив митрополије: 1. Смедерево. 2. Браничево, 3. Грачаница или Липљан. 4. Призрен. 5. Зета. 6. Градац (Чачак). 7. Хвостно. 8. Архиле (Моравица). 9. Топлица. 10. Лим [храм св. апостола Петра и Павла митрополије лимске, митрополит лимски Кир Филотеј; Петровски манастир, Белопоље (Милешево); милешевски епископ (добробосански)]. 11. Рас.

Епархија дабарска била је на босанском земљишту.

Београд је после 1427. био угарски, али је у њему и даље остао митрополит (митрополит београдски Кир Филотеј 1451. године).

Из овог доба спомиње се и епархија Кончул (Св. Никола), сад Никољача на левој обали Ибра. Спомиње се и бањска епархија.

V. Епархија под охридском архијепископијом (1463—1557).

1. Београд, 2. Смедерево, (и Браничево?), 3. Бела Црква, 4. Ниш, 5. Ново Брдо, 6. Кратово, 7. Скопље, 8. Полог, 9. Призрен, 10. Нови Пазар, 11. Будимље, 12. Херцеговина, [у 16. веку а) петровска (Бело-поље), после 1650. у Никшићу, у 18. веку укинута; б) Требиње, манастири Тврдош и Дужи, од 1763. у Мостару], 13. Босна, 14. Зворник, 15. Цетиње.

Митрополија Грачаница године 1539.

Остале епархије охридске архијепископије налазиле су се изван земљишта српске цркве.

VI. Епархије под пећском патријаршијом (1553—1690).

а) На земљишту старе српске цркве.

1. Скопље, првопрестолна митрополија, 2. Призрен, 3. Рас (Нови Пазар и Стари Влах, око 1786—1802. сједињени), 4. Ново Брдо и Косово [пре Липљан (Грачаница)], 5. Хвостно, после XVI. века не постоји, 6. Бањска, 7. Вучитрн [Ново Брдо од 1613 и Вучитрн (Трепча), сједињени у 17. веку], 8. Ужице, пређе Моравица, до краја 17. или почетка 18. века, 9. Ваљево, крајем XVII. или почетком XVIII. сједињени са Ужицем, 10. Шабац, 11. Браничево, у 17. веку сједињено са Смедеревом, 12. Смедерево, постоји још 1667, 13. нишка и нишавска митрополија, 14. Белоцркванска (са Крушевцем XV.—XVII. века), сједињена у XVIII. веку са Нишом, затим опет посебна митрополија, 15. Београд, током 16. века сједињен са сремском митрополијом (митрополит београдски и сремски 1589 и 1678), 16. Венчац и Рудник, 1632—1635, 17. петрушка, XV—XVII. век, 18. коласијска и кратовска, 19. Ђустендил, 20. Штип, 21. Самоков, 22. Тетово, 23. Ровинска, 24. Прокупска и Моравска, (стара Топлица), 25. Херцеговачка и Захумска, 26. Петровска, 27. Полухерцеговачка, 28. Милешевска, 29. Дабробосанска (или босанска), 30. Зворник, 31. Зета (Црна Гора), митрополит црногорски (или цетињски), приморски и скендерски (гдекад скандарински, скендеријски). Од 1560. епископ на Врањини.

После укидања патријаршије 1766. митрополит рашки и Бјелопоља (1782), митрополит рашки, петровски и старовлахијски (1740 и 1751), митрополит светопетровски, рашки и бјелопољски (1766), митрополит светорашки, призренски и скендеријски (1819), митрополит пазарски, призренски, скендерски и прочих (1803). Владика крчки у 18. веку.

б) На земљишту Угарске, Хрватске и Славоније.

1. Сремска, основана од митрополита Максима (деспота Ђорђа Бранковића, 1516), сједињена у 16. и 17. веку са Београдом, 2. будимска и столнобеоградска (1552), 3. сегединско-бачка (1579. године), 4. вратањска, (свидничка, марчанска, влашка), основана 1609, столица манастир Марча, од 1670. године унијатска, 5. јеновско-јенопољско-темишварска, из друге половине XVII. века (Borosjenő), 6. арадска, 7. пожешка (столица манастир Ораховица, манастир Ре-

мета под планином Ораховица), у другој половини XVI. века, 8. Вршац, 9. оповска (манастир Опово, 1641. митрополит Неофит), 10. Мохач и Сигет, 11. Великоварадска и јегарска.

Током 16. и 17. века спомињу се српски епископи у Липову, Ђули и Чанаду.

VII. Српске црквене области, настале услед распадања Турске (1690—1919).

а) Карловачка архијепископија, од 1848. патријаршија.

Године 1695. имала је седам епископа. Архијепископска дијецеза је Срем, под њом су манастири фрушкогорски. Садање епархије: 1. Пакрац, основана 1708. године. 2. Горњи Карловац, столица у Плашком. Са овом епархијом је сједињена средином XVIII. века епархија зринопољско-костајничка. 3. Будим, столица Сент-Андрија. Са овом епархијом је сједињена године 1732. мухачко-сигетска. 4. Темишвар, до 1718. под пећском патријаршијом, 1722. одељен од арадске епархије. 5. Вршац, 1865. одељен од Карансебешке епархије, до 1718. под пећском патријаршијом. 6. Бачка епархија, столица Нови Сад. Први епископ бачки становао у Сегедину.

Око године 1700. била је посебна епархија великоварадско-јегарска, али је она ускоро укинута те је великоварадска сједињена са арадском, а Јегар са бачком епархијом. За аустријске владе у Србији 1718—1739. постојале су две епархије: ваљевска епархија и београдска архијепископска, под коју су до године 1726. спадале и епархије себешко-вршачка и темишварска. Године 1726. сједињене су београдска и карловачка архијепископска са седиштем у Београду.

б) Аутокефална црква краљевине Црне Горе.

До године 1766. под пећском патријаршијом. Касније посвећење у Ср. Карловцима, затим у Петрограду (1833, 1858, 1863 и 1888).

Епархије: 1. Цетиње (митрополит црногорски и брдски), 2. рашко-захумска, столица манастир Острог, основана 1878. Под њу спадају Брда и негдашња херцеговачка племена.

в) Аутокефална црква краљевине Србије.

Аутономном постала 1831, аутокефалном 1879. 1. Архијепископ београдски и митрополит српски (епархија његова обухвата негдању београдску, негдању браничевску или каснију смедеревску). 2. Епархија ужичка, столица најпре Чачак, од 1854. Краљево, од 1886. опет Чачак [обухвата стару епархију Ариље (Моравицу) или нову Ужице са Пожегом и Рудником]. 3. Епархија нишка (обухвата стару Топлицу (Беле Цркве) и нову врањску и пиротску). 4. Епархија тимочка, столица најпре Зајечар, после Неготин (основана 1834, укинута 1886, обновљена 1890). 5. Епархија шабачка (основана 1815, укинута 1886, обновљена 1905 године; обухвата стару ваљевску и шабачку епархију).

г) Епархије српске под митрополијом черновичком.

Далматински Срби су потпадали дуго времена под епископију дабробосанску и херцеговачку (пећска патријаршија), затим под грчког филарелфјског епископа са столицом у Млецима (1578), који се називао примасом Далмације од 1578—1797. Намесник његов столовао је у северној Далмацији, код Книна или у манастиру Крки или у манастиру Крупни. Бока је имала посебну црквену прошлост. Север Боке потпадао је такође под херцеговачку епархију, а југ под митрополију црногорску, а од 1718. до 1808. спадала је цела Бока под цетињског митрополита.

На далматинском земљишту су две српске епархије и то: 1. задарска. Основана је 1810. године, први епископ њен Венедикт Краљевић,

бивши (до 1808.) митрополит сарајевски. До године 1841. столица у Шибенику, а од онда у Задру. Титула епископа „далматински и истријски“. До године 1870. имала је ова епархија све Србе у Далмацији под собом, а 6. нов. те године основана је: 2. Епархија Бока, Дубровник и Сплит, са седиштем у Котору.

Далматинска српска православна црква потпадала је од 1815. до 1874. под Ср. Карловце, а од 1874. потпале су обе православне епархије далматинске (услед дуализма) под митрополију черновичку (архијепископ черновички и митрополит Буковине и Далмације).

д) Епархије под цариградском патријаршијом.

1. Босна. Према уређењу од марта 1880. године има ове епархије: архијепископ сарајевски, митрополит дабро-босански; епископ мостарски, митрополит херцеговачко-захумски; митрополит тузлански (до год. 1852. зворнички). Накнадно је установљена још једна епархија: митрополит бањалучки. — 2. Турска. У њој су пред балканским ратом биле две српске епархије: епископ рашко-призренски и епископ скопљански.

Српски манастири и географски положај њихов.

Св. Ана манастир у Славонији. Укинут 1775. и сједињен са Пакром. — Св. Аранђел в. Крка, Призрен, Прилеп. — Св. Аранђел, манастир у књажевачком срезу. — Св. Аранђел, манастир у Зети. — Св. Аранђел, манастир у српској Црној Гори.

Базјаш, епархија вршачка, срез белоцркванско-паланачки, г. 1772. укинут и сједињен са манастиром Златицом. — Бања код Прибоја. — Бања, манастир код Рисна, Котарски срез. Основан 1718. год. рисанских главара Бања (рогатичка), у дабробосанској митрополији. Бања манастир у Полимљу, по традицији задужбина Уроша I. — Бањска Св. Стеван, задужбина (око 1313—1318) Уроша II, његове матере Јелене и брата Драгутина. У први мах столица епископа. Сад рушевине код Митровице. — Бездин (Ваведеније пресв. Богородице), у епархији темишварској. — Бела Црква, манастир код Карана. — Бела Црква, манастир код Пожеге (у Србији). — Бењаковачки манастир у кумановској Кривој Реци. — Беочин (Спасов-дан), у Фрушкој Гори, између Петроварадина и Черевиха. Спомиње се од 1622. године. — Бешеново (Св. Архангел Михајило), у Фрушкој Гори, недалеко од Јаска, котар Ириг. — Бјелашница (Св. Петка) код Махина у Црној Гори. — Бигорски (Св. Јован), у јужној Старој Србији, у дебарском крају, на реци Радици, десној уочици Дрима, четири сата од Дебра. — Благовештење (срез руднички), Стара Црква, у Карађорђево време барутана. — Блацки манастир у близини Неготина, спомиње се у доба аустријске окупације 1718-1739. — Блишки или Блишков. Минеј за октоих, писао 1615. године еклисијарх Лонгин манастиру Блишком. — Св. Богородица, између Скопља и Велеса (скопска Црна Гора) и у Скопљу, задужбине цара Уроша. — Боговађа (Св. Ђурађ). Срез ваљевски, 4 сата далеко од Ваљева, код извора Љига и Колубаре. Сазидан пре 250 до 300 година. — Бођан (Ваведеније пресв. Богородице), у бачкој епархији, код Сомбора. — Брадача (Благовештење), код Витовнице, срез пожаревачки. — Бродарево, у Полимљу, задужбина жупана Дмитра, сина краља Вукана Неманића. — Брченл, у Црмници, у Црној Гори. Сахрањен црногорски митрополит Арсеније Пламенац. — Бршљанац, у Славонији, укинут 1775. и сједињен са Лепавином. — Будимље (Св. Ђурађ), задужбина Првослава. Столица епископа. Сад Ђурђеви Ступови у Беранима. — Буков (Св. Никола),

три сата југозападно од Неготина (Крајина). Запис из 1654. Обновљен 1837. — Буковица, в. Миљков. — Буково, код Битоља.

Варламовац, на подножју горе Мојсиње. — Велуђе, манастир, два сата југоисточно од Трстеника, према Крушевицу. — Ветски манастир, под Сувом Планином, у пиротском округу. — Винча (Ваведеније пресв. Богородице), код Београда. Задужбина деспота Стевана Лазаревића, опустила 1459, обновљена под патријархом Макаријем, 1611. поново опустела, набрзо обновљена и између 1683—1699 напуштена од братије, која се преселила у ман. Кувеждин. — Витовница, Витаница, Витеница (Успеније Богородице), у долини Млаве, обновљена 1856. По традицији задужбина краља Милутина. — Возућа, Возуће у Босни. — Војловица (Св. Архангели Михајило и Гаврило), у епархији темишварској. — Војсиловица, на Косову, запис о њој из 1567, опустила 1762. — Вољавча (Св. Архангел Михајило). По традицији потиче из XI. века, али нема сачуваних старина из ранијих времена. Рукописне белешке из 18. века. Године 1805. било је у овом манастиру седиште „правителствујућег совјета“ Карађорђева. — Вранова Главича (Св. Никола). Натпис из године 1520. — Вранштица, у источној Херцеговини. — Врађина (Св. Никола). Острво Скадарског Језера. По предању задужбина св. Саве, по другима зетског епископа Иларијона. Постојала још у 13. веку, опустила у 19. столећу. Обновљена 1886. године. — Вратна (Св. Петар), на реци Вратна, шест сати западно од Неготина, више Брзе Паланке. По предању задужбина св. Никодима. — Враћевштица, Враћевшница (Св. Ђурађ), југоисточно од Рудника, задужбина великог челника Радича Поступовића (око 1413—1415), натпис из 1430—1. Постоји и данас. — Врбна. — Врбник, у Србији. Постојао 1733. — Врдник или Раваница (Св. Вазнесеније). Слава о Видов дану. Фрушка Гора, западно од Ирига. Мошти кнеза Лазара од 1697. године. — Врело (Св. Благовештеније), постојао 1560. године. — Вувац. — Вујан или Вујно (Архангел Михајило), срез руднички. Запис из 1597. Обновљен 1805. од Милана Обреновића и Николе Луњевице.

Габровачки (Св. Тројица), у нишком округу. Неки га зову Габровац, а други Света Богородица Габровачка. — Гњевотина, у смедеревском округу, близу села Ливаде. Постојао 1733. године. — Годовик, у ужичком округу, данас не постоји. — Голубац (Ваведеније пресв. Богородице), на Дунаву, близу града Голупца. Постојао у време деспота Стефана. — Гомионица, недалеко од Каменграда у Босни. — Гомирје (Рождество св. Јована Претече), епархија горњокарловачка, недалеко од Огулина. — Горица или Бешка Горица, острво на Скадарском Језеру. Спомиње се у тестаменту Јелене, кћери кнеза Лазара, супруге Ђурђа Страцимировића Балшића и Сандаља Хранића, 1442. У Горици две цркве, Св. Ђурђа и Богородице. — Горица или Старчева Горица. Острво на Скадарском Језеру. Гроб Божидара Вуковића († 1540). — Горњак (Пресв. Богородица), у Ждрелу Браничевском на Млави, задужбина кнеза Лазара (око 1378), 8 до 9 сати од Пожаревца. — Горњоматејевачки манастир (Св. Јован), у нишком округу. — Гостивар, игуман гостиварски у повељи бањској. — Гостивић у Босни. — Грабовац (Св. Архангел Михајило), у епархији будимској, жупанија Толна. Основан 1585. од калуђера из манастира Драговића у Далмацији. У време Ракоцијеве буне порушен, 1736. поново саграђен. — Грабовац, у округу ваљевском, данас не постоји. — Градац (Пресв. Богородица), на Морави, између Студенице и Рашке, округ руднички. Задужбина Страцимира, брата Немањина. Данас Чачак. Под деспотом Ђурђем седиште митрополита. — Градац Моравски. Јужно од Сту-

денице. — Грачаница. Задужбина Уроша II, столица липљанског епископа. Постоји и данас. — Градиште (Св. Никола), у Паштровићима. Обновљен 1620, поправљен 1876. — Градиште, у епархији охридској. Сад у рушевинама. — Гргетег (Св. Никола), у Фрушкој Гори, између Карловаца и Руме, котар иришки. — Грнчарица (Св. Никола), три сата североисточно од Крагујевца. Запис из времена султана Сулејмана.

Дабар (Св. Ђурађ), у Ораховици и на Лиму. — Дабар (Св. Никола). Столица епископска у XIII. веку. Сад Бања на Доњем Лиму. — Давидовица, у Полимљу. — Далша, на реци односно потоку Дајаш, преко пута од села Каона под брегом Висока, манастир под деспотом Стефаном Лазаревићем. Калуђери прогнати 1427—8. — Девих или Девич (Ваведење пресв. Богородице), у Дреници између Митровице и Пећи на реци Влаши, задужбина деспота Ђурђа. — Дечани (Дедљчани, Детљчани), посвећени Сведржитељу, у затрнавској жупи, у Хвосну. Задужбина Стефана Дечанског. Зидање трајало до 1358. — Дивљански манастир (Св. Димитрије), под планином Ракошем, у пиротском округу, један сат јужно од Беле Паланке. — Добочани. — Добриловина (Св. Ђурађ), на реци Тари под гором Синајом. — Добрићево (Св. Ваведење), код Билећа, у херцеговачко-захумској митрополији. — Добромир, недалеко од Прилипа. Сад у рушевинама. — Добрун (Благовести). Натпис из 1383. — Довоља (Мала Госпојина), на Тари у Кричаку. Рушевина Мале Вранштице и Блишкова. — Докмир, у ваљевском срезу. Данас не постоји. — Драговић (Рождество Богородице), у Далмацији, срез Книн. — Драча (Св. Никола), код Крагујевца. Ктитор оберкапетан Станиша Млатишума, за аустријске управе у Србији 1718—1739, натпис из 1735, најпре црква па онда манастир. — Дреница, у Метохији. — Дреновац (Св. Ђурађ), између Ораховице и Слатине. Основан 1719, укинут 1735. и сједињен са Ораховицом. — Дренча (Ваведење пресв. Богородице), у Расини, шест сати од Крушевца. Повеља из 1382. Задужбина калуђера Доротеја и његова сина Данила, под кнезом Лазаром. — Дубоки Поток, на Ибру. — Дубочица (Св. Никола), у источној Херцеговини. — Дужи (Велика Госпојина), код Требиња. Столица митрополита херцеговачког од 1690 до 1763. године, а тада пренесена у Мостар. — Дуљево (Св. Стефан), недалеко од Пашторвића. Обновљен крајем 17. столећа. — Душица, код Короглаша у Крајини.

Ђипша (Св. Сава), у Фрушкој Гори, котар Митровица. — Св. Ђурађ (Св. великомученик Георгије) или Сен Ђурађ, у епархији темишварској, на реци Брзави, у срезу Дета. — Ђурђеви Ступови в. Будимље.

Жањица (пресв. Богородица). Острво код Луштице, Бока Которска. — Ждребаник, у Црној Гори. — Ждрело Браничевско, манастир 1. благовештенски и 2. световаведенски или Горњак. — Житомислић (Благовештеније пресв. Богородице), на Неретви, четири сата хода од Мостара. Задужбина спахије Милисава Храбрена Милорадовића (1609). — Жича (Спасов-дан), задужбина Стефана Првовенчаног. Столица српских архијепископа у 13. веку, разорена од Кумана, касније обновљена. Опустила 1520, опет настањена 1804. године. Митрополит ариљски станује у њој у 18. веку. Епархија жичка (старо Ариље) са седиштем најпре у Краљеву, а сада у Чачку. — Жупа (Св. Лука), код Никшића. — Журче (Св. Атанасије), недалеко од Прилипа.

Завала (Ваведеније), на Требињици у Попову Пољу, Херцеговина. — Заова, у пожаревачком срезу. — Заступ или Дрехар (Св. Никола). — Заум (пресв. Богородица), задужбина кесара Гргура Бранковића,

Вукова брата. На Охридском Језеру. — Зерзе или Зрзе (Преображеније), пет сати према северозападу од Прилипа. Задужбина калуђера Германа из доба цара Душана. — Златица (Св. архијепископ Сава), у епархији вршачкој.

Св. Илија, манастир у долини Кучевачке Реке, код Мирковаца, сада у развалинама.

Јазак (Св. Тројица), у Фрушкој Гори, западно од Врдника. У 17. веку женски манастир. — Јашуњски (Св. Јован Претеча), у нишком округу, код реке Јашуње, близу села Бабичког. — Св. Јован, манастир на северу од села Горњег Матевца, под брегом Бели Врх, два и по сата од Ниша, в. Горњоматејевачки. — Јовања, у ваљевском срезу. Сада не постоји. — Јовање (Св. Јован Крститељ), у рудничком срезу. — Јошаница (Св. Никола), два сата од Јагодине, према западу. Леп положај. По предању задужбина кнеза Лазара. Обновљена 1786. године.

Каблар и Овчар, негда „скити“, сад манастир. Лева обала западне Мораве (Каблар): Благовештење (пуст), Никоља (тешко приступачан), Јовања (рушевина, 1848. обновљена). Десна обала (Овчар): Ваведене (по Валтровићу из 13. века), Вазнесење, Сретење (1818. обновљено, сад тамница за свештена лица), Тројица. — Казновићи (Св. Никола). — Каленић. Три сата од Љубостиње, југозападно од Јагодине. Из доба кнеза Лазара и његова сина деспота Стефана. — Каменица (Св. Ђурађ и Св. Никола). — Каона (Архангел Михаило и Гаврило), срез шабачки. Запис из 1756. — Капацунски (Св. Илија), у врањском срезу. — Клисуре (Св. Архангел Гаврило). Срез ужички, код села Добрача, два сата од Ариља. Зидови од камена, рушевина, обновљена 1798. — Ковиљ (Архистратизи Михајило и Гаврило), у епархији бачкој, лева обала Дунава, преко од Ср. Карловаца. — Ковиље, манастир у Старом Влаху, постојао 1733. године. — Ковин (Св. Успеније). — Козарски манастир. — Ком (пресв. Богородица), на Скадарском Језеру. Задужбина Ђурашевић Црнојевића. 1485. придружен Цетињу. — Комоговина, између Петриње и Костајнице, укинута од Марије Терезије 1777. — Кончул (Св. Никола). Рушевина на Ибру, сада села Концули и Казновићи. Задужбина Стефана Немање. Архијепископ Данило се у Кончулу замонашио. — Копорин, у смедеревском округу, укинута 1883. решењем архијерејског сабора. — Короглаш, у Крајини, сад рушевина. — Косијерево, у Црној Гори. — Крајина, на Скадарском Језеру. У првој половини 15. века столица зетског митрополита „Прѣчиста Краинска.“ — Крка (Св. Архангел), код Шибеника, у Далмацији. Крајем 16. и почетком 17. века „владика крчки“. — Крупа (Успеније Богородице), срез Задар у Далмацији. — Крупа, код Бањалуке. — Крушево (Благовести). Основано крајем 14. века. — Крушедол (Благовештење), у Фрушкој Гори, источно од Ирига. Задужбина деспота Ђурђа, у калуђерству Максима, сазидана око 1509. уз помоћ влашког војводе Јована Његоја Бесараба. Земљиште поклонили Марко и Стефан Јакшић. Мошти деспота Стефана (Слепог), деспотице Ангелине, Јована († 1502) и Максима († 1516) спаљене 1716. године од Турака. Столица архијепископа 1700. године. Гроб Арсенија IV. Јовановића Шакабенте, грофа Ђорђа Бранковића, Јована Монастирлије, војводе Стефана Шупљикца, кнегиње Љубице, краља Милана. — Кувеждин (Св. Сава), у Фрушкој Гори. — Куманица, на Лиму, сада пуст. — Кусић, у епархији вршачкој, срез белоцркванско-паланачки. Године 1772. укинута и спојена са Златицом.

Лапушан, Лопушња, Лапушанска Црква. — Лепавина (Ваведеније), у епархији пакрачкој, између Крижеваца и Копривнице. — Леп-

чински (Св. Пантелејмон), у врањском округу. — Лесново (Маџедонија, предео Брегалнице). Обновљен од цара Стефана Душана, 1349. епископија (стара епископија Морозвизд). — Лим (Св. Петар и Павле), задужбина Мирослава, повеља Стефана Првовенчаног и Уроша I. Касније Петров манастир у Белом Пољу, друга половина 17. века мошеја. Столица лимског епископа у XV. веку. — Липље, манастир у Босни. — Липник, у нахији крупанској у Босни. Можда истоветан са Липљем? — Липовац (Преображење), код Алексинца, три сата североисточно, некад светостефански манастир, запис из 1398/9 од Стефана и Вука Лазаревића. — Ловница или Ломница (Рождество Богородице), у зворничком срезу, задужбина краља Драгутина. — Луштица (Св. Михајло) или Превлака, столица епископа зетског у 13. и 14. веку.

Љубостиња (Велика Госпојина), у Левчу, недалеко од Мораве, северозападно од Крушевца, задужбина кнегиње Милице, њен гроб († 1405). — Љуботен.

Мажић или Маржић (Св. Ђурађ), на Лиму код Трепче. — Манине или Махине, у Црној Гори. Гроб владике Данила. — Манасија в. Ресава. — Манастирица (Св. Тројица), у Крајини, срез Кључ. Задужбина св. Никодима. — Маржић в. Мажић. — Маријани (Св. Никола) у пожаревачком округу. Постојао 1733. године. Звали су га и Марјански манастир. (Краљ) Марков манастир (Св. Димитрије, код Скопља). Матејић или Матеич (Св. Богородица), недалеко од Куманова, задужбина царице Јелене, супруге Душанове. — Матка, код Скопља. — Марча, у Славонији, недалеко од Иванића. Саграђена од владике Симеона Вретање 1609. године. Столица епископа у XVII. веку. Окупирана од унијата 1670. године. Калуђери и ствари из Марче пресељени 2. августа 1753. у манастир Лепавину те Марча разорена. — Месић (Рождество св. Јована Претече), у епархији вршачкој, жупанији тамишкој. Име од потока Месића. — Мила, у Полимљу, сад пуст. — Милешево, између Плевља и Сенице, задужбина краља Владислава. Мошти св. Саве до год. 1594. Штампарија XVI. века, 1782. спаљено од Турака, 1863. обновљено. — Миљков или Буковица, код села Гложани, десна обала Мораве, десно од пута Јагодина—Смедерево. Зидови од камена. Новија грађевина. — Модрич. — Моравица, манастир св. Архилија. Столица епископа у 13. веку. Сад Ариље, општина без манастира. — Морача (Пресв. Богородица), задужбина Стефана, сина Вуканова 1252, у Црној Гори. — Морачник (Пресв. Богородица). Острво на Скадарском Језеру. Повеља Балше III. године 1417. Сад рушевина. — Моштаница, у Босни, у митрополији бањалучкој. — Мркшина Црква (Св. Вазнесење), штампарија 1562 и 1566. Сад рушевина код Рујна, срез ужички.

Нагоричино, код Куманова. — Накривањски манастир (Св. Никола), село Накривња, срез лесковачки. — Наупара, код Крушевца, нов манастир, задужбина браће Симића 1835. године. Село Неупара 1382, посед манастира Дренче. — Нерез, манастир у селу Нерезу, у скопској Црној Гори. — Св. Никола, у селу Репишту, у врањском округу. — Никољац, у Полимљу код Белог Поља. — Никоље, манастир у рудничком округу. — Нимник, у пожаревачком округу.

Озрен (Св. Никола), у Босни, недалеко од Маглаја. Крајем 17. века калуђери побијени и манастир разорен. Обновљен је 1775. године. Ораховица (Св. Никола) или Ремета под планином Ораховицом код Пожеге, у епархији пакрачкој. У другој половини 16. века столица епископа. — Ореховица (Св. Ђурађ), на Лиму, између Гостивара и На-

горичана. — Орешковица (Св. Тројица), у долини Млаве „въ подкрилији горы Коучаины“, спомиње се 1583. Рушевине се налазе између села Бистрице и Ждрела, у срезу млавском, округу пожаревачком. По предању задужбина кнеза Лазара. — Осовица или Осовић (Пресв. Богородица). — Осогов (Св. Јоаким), код Криве Паланке (Егри Паланка). — Острог, у Црној Гори. Од 1878. столица рашко-захумског епископа.

Павлица, задужбина Стевана Мусића и брата му Лазара. — Павловац, Тресија на Космају. — Пакра (Пресв. Богородица), у епархији пакрачкој. — Св. Пантелије, у Нишу, задужбина Стефана Немање. — Папратија или Папраћа (Благовештење), у Спречи, задужбина Владислава, сина краља Драгутина. — Партош, у темишварској епархији, укинут 1777. године. — Св. Петка, три сата од Раванице, југоисточно од Параћина, обновљена у турско доба. — Св. Петка, у пиротском округу, код села Клисуре, рушевине. — Петковица или Петковача у срезу шабачком, Поцерина. Потиче из прве половине 13. века. — Пећ (Св. Апостоли), најпре село манастира Жиче, од 13. века столица архијепскопа, односно патријарха. Постоји и данас и то црква Св. Апостола и три капеле, Св. Димитрије, Богородица, Св. Никола. — Пећ (Св. Спас), задужбина архијепскопа Арсенија I. — Пива (Велика Госпојина), горња долина Пиње, у Црној Гори, задужбина херцеговачког митрополита, каснијег патријарха пећског Саватија. — Пирг (Успеније Богородице), на реци Злетовштици. — Поборски, манастир у Боки Которској. — Подластва (Рождество Богородице), срез которски, обновљена 1700. године. — Подмаhini (Св. Петка), у бококоторској епархији. — Прасквица (Св. Никола), у пределу Паштровића, задужбина Балше III из 1413. године. Обновљена 1847. — Превлака (Св. Михајило), острво бококоторског залива, у XIII. и XIV. веку седиште зетског епископа. У повељама се зове и Св. Михајило „de Luštica.“ — Привина Глава (Сабор св. Архистратига), у Фрушкој Гори, недалеко од Шида. — Призрен (Пресв. Богородица), манастир на Левши. Столица епископа још под охридском архијепскопијом. — Призрен, манастир Архангела Михајила и Гаврила, задужбина цара Душана. Освећен темељ 29. априла 1346. — Прилп (Св. Архангел Михајило), задужбина краља Вукашина. — Продром (Слепче), у Македонији ан Црној Реци, притоци Вардара. — Св. Прохор, између Врање и Куманова. — Псача, задужбина кнеза Паскоча. — Пустинја, у ваљевском срезу. Не постоји више. — Шиња (Св. Петар Шињски).

Раваница (Св. Вазнесеније, Спасов дан). Задужбина Кнеза Лазара из 1381. — Раваница в. Врдник. — Раваница (тројички манастир). — Раванички метох. — Равна Река (Св. Тројица). — Радовашница (Архангел Гаврило), четири сата од Шапца, под Цером. Постанак непознат, често пута опустошен од Турака. Изгледа, да је саграђен за време аустријске управе (1718—1739) као и Чокешина и Петковица. — Рајиновац (Рождество Богородице), београдски срез, један сат од Гроцке. Обновљен 1793. године. — Раковац (Кузман и Дамјан), између Беочина и Петроварадина, котар Ириг. — Раковица (Св. Архангел), два сата од Београда, код Топчидера. Породична гробница Јеврема Обреновића. Повеља Петра Великог. — Раља, у Србији. — Рас (Св. Петар и Павле), епископска столица још под охридском архијепскопијом, пре Св. Саве. — Рас (Св. Ђурађ. — Рача (Спасов-дан), срез рачански, покрај реке Раче, недалеко од Ужица, задужбина краља Драгутина, разорена после 1459, обновљена после 1795, поново разорена 1813, обновљена 1835. — Режевић (Успеније

пресв. Богородице), у Паштровићима, на реци Режевићу. Црква и школе из XV. столећа. — Ремета Велика (лат. Eremita, Св. Димитрије), у Фрушкој Гори, котар Ириг. — Ремета Мала (Пресв. Богородица), у Фрушкој Гори, котар Ириг. — Ресава (Св. Тројица), на реци Ресави, задужбина деспота Стефана из 1406. године. Данашње име овог манастира Манасија. — Ржански (Рождество Богородице), Св. Богородица Ржанска, код села Височке Ржане, у пиротском округу. Саграђен 1853. на старом црквишту. — Рибница (Св. Петра Вериге), у ваљевском округу. Сад не постоји. — Св. Роман (Ваведење), у алексиначком округу, један сат од Ражња, по предању из доба кнеза Лазара. У рушевинама до 1795, обновљен од Ђорђа Пиле. — Руденица. — Рујани, у кнежини Рујно код Ужица, сад рушевина. Штампарија године 1537. — Рукомија (Вазнесење), у београдском округу. — Русиница (Св. Тројица), четири сата источно од Призрена. —

Савина (Пресв. Богородица), код Херцег Новог. Стара црква из XI. века, црква Св. Саве из XIV. и нова црква из XVII. века. Манастир обновљен 1693. од добеглих калуђера из манастира Тврдоша у Херцеговини. — Самодрежа, код Вучитрна. Сад у рушевинама. — Сарандапор (Св. Прохор), сазидан или обновљен од краља Милутина, на Кривој Реци. — Сињачки, манастир на Нишави, у пиротском округу. — Сисојев манастир или Сисојевац. Сад у рушевинама. — Сићевачки (Ваведење). Код Нишаве у нишком округу. — Скадар (Св. Петар), 1404 под патријархом српским. — Скопље (Скопје). — Сланци (Св. Стефан), у врачарском срезу, београдском округу. Постојао до тридесетих година прошлога века. — Слепче (Св. Никола), на северозападу од Прилипа. — Сопоћани (Св. Тројица), код Новог Пазара, на извору Рашке, задужбина Уроша I. Гроб Немањин до 1587. Сад у рушевинама. — Средиште, у вршачком владичанству. — Сретење в. Каблар—Овчар, некад св. Ђурађ. — Стањевић (Св. Тројица), манастир у Црној Гори, задужбина владике Саве Петровића (1736). — Старчева Горица в. Горица. — Св. Стеван, у алексиначком округу. — Стон (Stagno), манастир пресв. Богородице, столица епископа у XIII. веку. — Страгаре, западно од њега Благовештеније, мала црква. — Студеница (пресв. Богородица). Задужбина Немањина. Разорена била 1697. године, касније обновљена. — Студеница Мала (пресв. Богородица), у Хвостну. — Ступје, манастир у Босни. — Суводол (Рождество пресв. Богородице), срез Књажевац, запис из 1655. године. — Суково, Суковски или Суховски (Св. Богородица), код села Сукова, на десном брегу реке Јерме, округ пиротски. Манастир новијег датума. —

Тавна или Тамна, у зворничком срезу, задужбина краља Драгутина. — Тврдош, код Требиња. Основан почетком 16. века, порушен и опустошен 1694. године. Столица митрополита херцеговачког до год. 1690. — Темски (Св. Ђурађ), на левој страни реке Темске на путу према Пироту. — Топлица (Св. Никола), неко време столица епископа (Беле Цркве). — Треска (Св. Недеља) на реци Тресци, задужбина Андрије, сина краља Вукашина. — Трескавац (Св. Богородица), код Прилипа. — Трнова Петка, на десној страни Нишаве, под брдом Вишеградом, у округу нишком. Неки зову овај манастир Иверица. — Св. Тројица, на трговишком Тимоку, код села Доња Каменица, два сата од Књажевца. — Св. Тројица, код Плевља. — Св. Тројица, код Призрена. — Тронуша (Ваведење), два сата од Лознице, подрински округ, по предању задужбина супруге Краља Драгутина. — Троручица, у Скопљу, у Старој Србији. — Туман (Архангел Михајило), на реци Пек, 6—8 сати од Пожаревца, стара грађа, по предању из времена кнеза Лазара.

— Тушиње или Тушимље (Св. Архангел), манастир у Црној Гори, у Дробњацима, постојао 1733.

Убожац, на реци Тополници код Новог Брда. — Улцињ (Dulcigno), српски манастир 15. века (Св. Михајило). — Успенски (Успеније Богородице), у пиротском округу.

Ђелија, у Пиперима, у Црној Гори. — Ђелије, у ваљевском округу. Сада не постоји.

Фенек (Св. Параскева), у Срему, југозападно од Земуна, подигнут у XV. веку од последњих Бранковића.

Хилендарски Метох у Нишу. — Ходош (Ваведеније пресв. Богородице), епархија темишварска, по предању задужбина браће Јакшића. — Хопово (Св. Никола), у Фрушкој Гори, код Ирига. — Хрмањ (Свети Никола), на утоку Унца у Уну, санџак Бихаћ. — Хтетово.

Џетиње (Пресв. Богородица). Задужбина Ивана Црнојевића из 1485. Седиште митрополита црногорског. — Црковница, женски манастир, постојао у нишком округу. — Црна Река (Св. Петар Коришки), у данашњем Колашину.

Чокешина (Рождество Богородице), срез шабачки, на планини Церу. Стари манастир разрушен. Обновљен 1820.

Шемљуг, у вршачком владичанству, укинут 1777. — Шишатовач (Рождество пресв. Богородице), у Фрушкој Гори, недалеко од Митровице. — Шишевски или Св. Андрија Шишевски, на реци Тресци, десној притоци Вардара, два сата од Скопља. — Шудиков (Св. Ваведене), на реци Лиму, изгорео 1738. године.

проф. др. Алекса Ивић.

НИДЕРЛОВО ДЕЛО О СТАРИМ СЛОВЕНИМА

Прво дело у коме је проучена заједничка старина, т. ј. заједничка етничка прошлост и развитак свих Словена, написао је још 1837 године Павле Шафаржик (P. Šafařík, *Slovanské starožitnosti*. Praha. Друго издање 1862—63 год.). Како је Шафарикова књига све до појаве Нидерлова дела била једино дело ове врсте, она је деценијама, и чак до најновијега времена, била многим главни извор. А како је Шафарикова књига знатним делом застарела, а другим, исто тако знатним, делом већ од почетка обилувала погрешкама, она је на жалост била и повод многим заблудама и погрешним схватањима.

Зато је несумњиво неизмерна добит за словенску науку, што се је д-р Лубор Нидерле прихватио огромнога и веома тешкога задатка, да Шафарикову књигу замени сличним делом. Овај је посао зато огроман и зато веома тежак, што је литература о старим Словенима и о појединим странама њихова живота до сада веома нарасла; што је та литература растурана у безброј књига и листова; што су гледишта о појединим питањима из етничке прошлости словенске често толико разноврсна, да се је у њима веома тешко наћи; даље о многим питањима или је веома мало истраживања или их нико није још нарочито проучавао, тако да је Нидерле често био приморан, да таква питања из основа проучава и да о њима израђује нарочите расправе; и на послетку, има целих грана из народнога живота старих Словена, за чије су обрађивање потребна специјална знања стручњака, и Нидерле је, као што ћемо даље видети, морао у више махова тражити не само помоћ и обавештење, него и непосредну сарадњу таквих стручњака.